

*Тиміш ЛЯЦУК,
заслужений діяч мистецтв України*

СПОГАД ПРО ВОЛОДИМИРА КУТКІНА ДО 80-РІЧЧЯ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ

Уже не чути співу за стіною, в осиротілій майстерні Володимира Куткіна, що сповіщав про завершення чергової картини (його графічні твори не називаю листами, бо вони несуть усі ознаки картини).

Заходив до мене і запрошував подивитися новий твір, який завжди ніс позитивну емоцію (незважаючи на зміст).

Майже за тридцять років не пам'ятаю такого випадку, щоб «заспівані» роботи мені не сподобалися... Під час навчання в інституті мене мало цікавила графіка, бо моє уподобання — живопис і плакат. Мабуть, тому Куткіна «помітив» лише по його дипломній роботі — серії ліноритів за мотивами Шевченкової поезії. Тоді народився художник, який згодом у моїх (і не тільки моїх) очах виріс у великого.

Кінець п'ятдесятих років позначився великим впливом на всю радянську графіку, в тому числі й на українське мистецтво, мексиканських художників Леопольдо Мендеса, Альберта Бертрана, Андре Гомера та інших.

Узявши від них сміливе поєднання великих чорних плям з рваними штрихами по білому, Куткін досягає великої виразності й емоційності, яка, не побоюся сказати, сягає емоційного духу Шевченкової поезії. Для прикладу беру улюблений естамп «Єдиного сина...». Майже чорні плями великих вертикальних дерев (дві третини листа) зі скупими білими штрихами гілок і ледь жевріючого листя на тлі посіченого чорними штрихами неба навіюють тужливий неспокій, майже біла постать вкляклої скорботної матері і чорний силует воза, на якому зникає на довгі роки «Єдина надія»...

Покраплений сірий шлях переходить у чорну дорогу з чорним возом.

І нині, через півстоліття, дивуєшся, як молодий і малодосвідчений художник міг так вдало розпорядитися скупими мож

ливостями лінориту і створити картину вражаючого настрою з багатством тону (так і хочеться сказати кольору).

Мене зворушує і захоплює його вміння бачити український краєвид (не пейзаж, а саме краєвид) у ліричній, етнічно-монументальній красі.

В натурі такого не побачиш. Це все створено уявою, насиченою баченим і перебаченим, яке виникало перед ним у засніженому ГУЛагу.

Майстерня Куткіна на Рейтарській 13, у напівпідвалі, хоча й вважалася непристосованою до творчої роботи, все ж була щасливою, бо створив там цілу низку шедеврів.

Ця майстерня була на півдорозі від художнього інституту, де я викладав, до моєї робітні на Лисенка, тому частенько заходив до нього.

Не було випадку, щоб він не був при ділі. Недарма колеги по секції графіки називали його «конем» за дивовижну працездатність.

Володя завжди охоче показував нові роботи. Йшли шістдесяті роки, молоді художники шукали джерела і витoki творення українського національного мистецтва (яке мистецтвознавці назвали «монументалізмом», щоб не потрапити у розряд «націоналістів»). І сам був серед «шукачів», а тому дивувався і захоплювався, як у творах Куткіна національний зміст виростав із національної форми.

Вдосконалюючись технічно в ліногравюрі, Куткін сягнув висот великої майстерності. Його кращі лінорити захоплюють сріблястим колоритом, його чорно-білі твори дають ілюзію мерехтіння правдивого срібла.

У митця вибухова емоційність еволюціонувала в більш урівноважену, філософську («Визволяти побратимів», «Мати», «Толока»). Він мав чуйне серце, в якому вмщувалася любов до людей, особливо до тих, з якими провів майже п'ять літ в ГУЛагу на холодній землі В'ятської губернії.

Зустрічаючись, ми говорили про найгостріші проблеми, але ГУЛаг він ніколи не згадував. Важко і небажано було згадувати: мав бо єдиного сина Сашка. Такі часи були. Невблаганна доля забрала сина. Сашко трагічно загинув.

Тяжко переживав трагедію батько. Опускалися руки, приходили думи про нікчемність життя. Але талан, дарований Всевишнім, вивів на шлях героїчної праці. Куткін вирішив відтворити в художніх образах бачене і пережите в ГУЛагу.

Він нічого не видумував, а творив як самовидець. Маючи стружені, хворі руки, не міг працювати у своїй улюбленій техніці ліногравюри.

І він створює цикл високохудожніх творів про голодомор 1933 року, про Биківню і, нарешті, ГУЛаг, виконаних переважно графітними фарбами. Це не просто художні твори – це історія злочину сторіччя, написана кров'ю серця і втілена в художні образи. Куткін мав дар відтворювати не тільки предметний світ минулого, але й душевний стан своїх героїв.

Численні глядачі, дивлячись на портрети його побратимів по ГУЛагу, були переконані: так намалювати можна лише з природи.

Картини «Пересилка», «Тайга», «Етап», «Табірний пил», «Мертвим свободу, живих під замок», «Будівники комунізму» несуть глибоке наповнення.

Твори, побудовані як портрети, вражають психологічним проникненням у душевний стан людини. «Лист додому» – на основі цього портрета можна написати новелу і про чоловіка, що пише, і про тих, кому він пише; про нього розповідає не тільки його обличчя, але й руки.

Картина «Тайга»: вікові дерева опустили посивілі віти, а внизу поміж стовбурами ідуть похилені «будівники комунізму», мов ті каліки-журавлі (за Коцюбинським); а в наступній картині (ніби у моторошній кінокартині) несуть похитуючись колоду для «будови комунізму», і лише більма очей невимовною тугою світається на почорнілих лицях; ці образи художник зібрав у картині «Табірний пил» у груповому портреті без надії і смутку.

«Репетиція»: «доходяги»-в'язні на честь «великого октябрю», завдяки голосам, які ще не з'їли сибірські морози, мають передих від «будування комунізму», а диригент аж закрив очі від задоволення – звуки співу перенесли його у «світле минуле». Сатиричне жало картини в тому, що «доходяги» співають «Широка страна моя родная...», або ж «Легко на сердце от песни веселой».

Про творчість Куткіна писати і легко і важко. Легко, бо його картини неначе самі підказують виразні слова; важко, бо їх стільки, що довелося б написати декілька романів.

На державному рівні ми не доросли до розуміння величчя доробку художника, і не тому, що не присудили йому Шевченків-

ської премії, а тому, що більшість його безцінних картин про ГУ-Лаг уже покинули межі України...

Насамперед, треба було б створити Музей Володимира Куткіна.

Біблійне «нема пророка у своїй Вітчизні» – невмируще! Видно, сучасникам не дано оцінити по-справжньому живих.

P.S.

80-річчя В.Куткіна художня громадськість не спромоглася гідно відзначити. Керівництво Національного художнього музею більше півроку морочило голову вдові художника Олені Воєводіній і врешті відмовило (на Куткіні не заробиш, а славу не покладеш до кишени). Виставку вдалося організувати в Академії мистецтв (Кабінет графіки). Показали 43 роботи з кількатисячного доробку майстра. Всіх бажаючих, які прийшли на вечір пам'яті В. Куткіна, кабінет не вмiстив.

До речі, 2006 року відзначали ще двох великих Майстрів: 80-річних О.Данченка і О.Базилевича, яким наша держава теж не пожалувала Шевченківської премії. Мабуть, тому, що вони «занадто українські»?